

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

H. de Jong / Amsterdam

Een psalm van een vrouw

Psalm 4 : 2-4

Mijn vermoeden, dat in deze psalm een vrouw aan het woord is, ondanks het opschrift „Van David” - de opschriften zijn van later - dat vermoeden steunt met name op het derde vers van dit lied: „Gij mannen, hoe lang is mijn eer tot versmading, hoe lang hebt gij ijdelheid lief, jaagt gij de leugen na?”

Ik denk, dat veel vrouwen zich in deze klacht, deze aanklacht kunnen herkennen als ze denken aan hun eigen mannen, hun toekomstige mannen of de mannen in het algemeen. Eer is teer. En de eer van de vrouw is nóg teerder. Deze eer van de vrouw is hier in geding.

In de bijbel kan de term „mijn eer” aanduiding zijn van de *ziel* van een mens. Denkt u daar eens een ogenblik over na, dat een mens van zijn eer spreekt als van zijn ziel. Daarmee is toch gezegd, dat de eer van een mens samenhangt, of beter samenvalt met zijn meest wezenlijke zelf. En als dus in deze psalm de vrouw klaagt: „Gij mannen, hoe lang is mijn eer tot versmading”, dan heeft dat dezelfde gevoelswaarde als wanneer ze zou zeggen: „hoe lang zal het doorgaan, dat jullie boven op mijn ziel staan te trappen?”

Waar moeten wij aan denken bij de versmading van de eer, waarover deze vrouw klaagt? Natuurlijk ligt het voor hand te denken aan de ontering van de vrouw op seksueel gebied. Maar daar moet u het toch niet toe beperken. De vrouw heeft recht tot deze klacht, zo vaak zij met bijbedoelingen benaderd wordt en zij in haar vrouw-zijn miskend wordt. Het gaat dan niet meer om haarzelf, maar om *iets* van haar. Haar gunsten worden gevraagd, haar diensten worden gevergd, de man heeft haar bewondering nodig, of gebruikt haar om op te scheppen. Telkens wanneer de man een heerschappij over de vrouw opricht, die haar, in bepaald opzicht toch de zwakkere, dienstbaar maakt aan zijn belangen, moet je zeggen, dat hij haar beledigt.

Bij veel mannen gaat dat grof toe, want onze tijd wordt grof. Ieder kan dat bij zichzelf konstateren. Zulke mannen gedragen zich dan tegenover de vrouw als Lamech in de bijbel tegenover zijn TWEE vrouwen: „Ada en Zilla, hoort naar mijn stem; vrouwen van Lamech, neigt uw oor tot mijn rede. Ik sloeg wel een man dood om mijn wond en een knaap om mijn striem” (Genesis 4 : 23).

Het grove hiervan blijkt niet enkel naar de kant van man en knaap, maar ook naar de kant van die twee vrouwen van hem. Want het is duidelijk: deze Lamech had uit opschepperij twee vrouwen. De tribune van zijn bewonderaars werd daardoor voller, vond hij. En maar snoeven! En maar groot doen! Er is samenhang, zo wil ik zeggen, tussen het hebben van twee vrouwen en het brallen van een wraaklied. Wie denkt, dat hij twee vrouwen aankan, moet zichzelf wel overschreeuwen en overschatten. Polygamie, één man met meerdere vrouwen, is belediging nummer 1 voor de vrouw. Laat onze cultuur dat bedenken, nu ze op het punt lijkt te staan de monogamie - het huwelijk met één vrouw - te laten vallen.

De vrouw, die in deze psalm aan het woord is, heeft dit Lamech-type dóór. Ze stelt namelijk behalve die eerste vraag nóg twee scherpe vragen. Deze: „Hoe lang hebt gij ijdelheid lief?” en „Hoe lang jaagt gij de leugen na?” Dat zijn twee voltreffers, deze vragen. Want inderdaad is bij de snoeverige en grootdoenerige man het leven opgebouwd uit ijdelheid en leugen. Dat wordt hier blootgelegd. En zo wordt door middel van deze drie gerichte vragen een leeg en nikserig mannenbestaan voor ons neergezet, een mannenbestaan, dat over de vrouw ONTeriing brengt.

Het is ook niet moeilijk dit in de werkelijkheid terug te vinden. En zo vaak wij het aantreffen wordt het voor ons begrijpelijk, dat de vrouwen dáártegen in verzet komen. De hele vrouwenbeweging wordt van hieruit verstaanbaar. Het enige dat verbaast is, dat deze beweging pas nu in volle hevigheid loskomt.

Maar stil, laten we nog even doorluisteren. Want deze psalm laat het niet bij klacht en protest. Tegenover de versmading van haar eer beroept deze vrouw zich op . . . Christus. Dat doet ze met deze woorden: „Weet toch, dat de Here zich een gunstgenoot heeft afgezonderd”. Waaraan dacht Israël bij die afgezonderde gunstgenoot? Aan de koning, aan David, aan wiens huis de Here God zich verbonden had met de heerlijkste van al zijn beloften, dat namelijk de Christus daaruit geboren zou worden. En zo was de afgezonderde gunsteling, de apartgestelde lieveling uiteindelijk de Christus. Hét grote Pand, dat de Here God het goede voor had met zijn volk. Op dat Genadepad, op de Christus dus, beroept deze vrouw zich en zij zegt: „De Here hoort, als ik tot Hem roep, als ik vanuit mijn vertrapte eer tot Hem schreeuw, dan hoort God mij, om Christus’ wil. Weet dat, houdt daar rekening mee”. En voor de man, die God vreest, is dit ook een serieuze bedreiging.

Maar dat beroep op Christus, wat houdt dat nu in? In welke zin is het voor de verdrukte vrouw mogelijk, om God in Christus’ naam er bij te roepen? Want Christus’ naam laat zich niet tot alles gebruiken.

Christus: - ik denk hier aan Hem, zoals we Hem in het evangelie ontmoeten, omringd door vrouwen, ook door misbruikte vrouwen. Wat hebben ze in Hem gezien? Tegenwoordig zegt men wel, met woorden aan Paulus ontleend: „In Christus is noch mannelijk, noch vrouwelijk”. En dat leidt dan bijna wel tot de ontkenning van het Man-zijn van Christus. Ik denk niet, dat dat de bedoeling van dat woord is. Christus was en is een Man. Maar een Man - zo voelden de vrouwen om Hem heen - bij wie in het contact de bijbedoeling ontbrak. Bij wie ze als vrouw eindelijk, eindelijk tot hun recht kwamen en bij wie ze veilig waren. In Hem zagen ze de nieuwe Adam. En bij Hem zagen ze de bijbelse orde hersteld: de man, die gesteld is boven de vrouw. Want dat is de bijbelse orde. Dat blijkt uit een overvloed van teksten. Daar kunnen wij niet om heen, dat naar Gods scheppersbedoeling de man is gesteld boven de vrouw. Welnu, de vrouwen in het evangelie merkten, dat bij Christus dié bijbelse orde was hersteld. En het deed hun geen pijn, dat ze dat merkten. Gezag dat niet schrijnt, dat ervoeren ze bij Hem.

Dus: zich in de verdrukking op Christus beroepen: - de vrouw moet wél weten, wat ze doet. Want daarmee kan niet samengaan de moderne vrouwenrevolutie. Daarmee kan niet samengaan, dat de vrouw zich verzet tegen de orde, die de Schepper in het leven heeft gelegd. Christus immers herstelt die orde.

En laat nu niemand denken, dat ik met deze woorden het baasschap van de man sta te bevestigen. Want ik zeg tot álle mannen, mijzelf niet uitgezonderd: ga naar Christus, om dat grote geheimenis te leren. Gezag dat niet schrijnt. Gezag dat niet knelt. Gezag dat levensherstel brengt. Want dat is niet iets eenvoudigs. Dat is voor ons, mannen, té moeilijk gebleken.

Het beroep op Christus snijdt ons dus beide, vrouwen en mannen, diep in het vlees. De vrouw moet de scheppingsorde WILLEN en de man moet de scheppingsorde KUNNEN. Beide, mannen en vrouwen, hebben daarvoor de Christus nodig als Verlosser, als Heiligmaker.

Wij ontmoeten elkaar, mannen en vrouwen, bij het kruis van Golgotha. En in de mate, waarin dat kruis voor ons beiden leeft, zal de snerpande klacht van psalm 4 kunnen verstommen.

(Alle-dag-kerk, 26 nov. 1980)

Over de waarheid (5)

Filosofische aantekeningen bij een studierapport

17. Afwijzing onzerzijds van het zgn. „objectieve waarheidsbegrip”

Alvorens nu over te gaan tot de bespreking van het „subjectieve waarheidsbegrip” zoals dat door het bekende rapport geschetst is, moeten we eerst onze eigen, reeds impliciet aangeduide kritiek leveren op het zgn. objectieve waarheidsbegrip. Daarmee zullen we dus beslissen *niet* willen treffen het praktische, niet-theoretische begrip van waarheid, zoals wij dat in onze dagelijkse omgangstaal hanteren. Dit laatste weigeren wij objectief of objectivistisch te noemen. Evenmin noemen we dat, zoals de gangbare filosofie dat nog meestal doet: „naïef realisme”. Het zgn. objectivisme en het zgn. naïef realisme zijn bepaalde *theorieën*, die ten onrechte toegedicht worden aan de praktisch levende, niet theoretisch filosoferende mens. Theorieën die bovendien een inderdaad onjuiste interpretatie geven van het kennisproces in wetenschap of praktijk.

Wij gaan hierop wat uitvoeriger in omdat in de theologische discussies, voorzover ze mij onder ogen kwamen, meermalen zonder kritiek wordt uitgegaan van de juistheid van het subject-object-schema, terwijl dan tegenover het zgn. subjectivistische waarheidsbegrip het „objectivisme” wordt verdedigd. Onze bezwaren tegen dit „objectivisme” zijn de volgende.

17.1 Waarheid is altijd betrokken op menselijke activiteit

De zgn. objectivistische waarheidstheorieën (we moeten beslissen het meervoud gebruiken) houden niet of niet voldoende rekening met het feit dat waarheid altijd betrokken is op menselijke activiteiten, zoals begripsvorming, oordeelsvorming, spreken e.d. Waarheid is immers het resultaat van die *activiteiten* in denken en spreken.

Hiertegen zou men kunnen aanvoeren dat ons spraakgebruik dat niet zo strikt neemt. Dat is juist. Zoals vaak in de levende taal van het praktische leven het geval is, heeft een woord niet altijd slechts één strikt te omlijnen betekenis. Er is soms een heel veld van verschillende en toch verwante, aan elkaar grenzende betekenissen die tezamen een heel „veld” vormen, waarvan bovendien de uiterste grenzen ook

niet altijd scherp te trekken zijn. Zo is in ons spraakgebruik waarheid vaak hetzelfde als de werkelijkheid. Als men zegt: de waarheid is dat Jan dit gedaan heeft, dan kan dat betekenen dat de *uitspraak* „Jan heeft dit gedaan” een *ware uitspraak* is, maar het kan ook betekenen dat de bedoelde handeling van Jan feitelijke *werkelijkheid* was. Een ander voorbeeld van dat laatste is ook dat iemand een ware pianist is, een echte, een zeer bekwame pianist.

Reeds vele eeuwen geleden heeft men daarom in de kennistheorie onderscheiden tussen een logische of oordeelswaarheid en een zgn. ontologische of zijnswaarheid. Eenvoudiger zou dan echter zijn om in de kennistheorie te onderscheiden: werkelijkheid en waarheid. Waarheid is dan altijd waarheid-omtrent-werkelijkheid.

Met het begrip kennis is er ook zoiets aan de hand. Kennis is altijd kennis-omtrent. Kennis bestaat ook niet los van de menselijke activiteit: kennisverwerving. Wel kan kennis geobjectiveerd worden in uitspraken, geschriften, opschriften in standbeelden bijv. In deze vorm is kennis overdraagbaar. Maar daarmee wordt kennis nog niet los van de mens: zij blijft resultaat van menselijke activiteit.

17.2 Menselijke activiteit is altijd onderworpen aan de wet

We merkten reeds eerder op dat de gangbare waarheidstheorieën een werkelijkheidsvisie realiseren, waarin niet of nauwelijks erkend is dat elke geschapen realiteit correlaat is, d.w.z. in wederzijdse betrekking staat, met de daarvoor geldende wet. Het woord „wet” is dan samenvattend gebruikt voor allerlei soorten van wetten: natuurwetten, handelingsprincipes, handelingsvoorschriften of verboden e.d.

Zo gelden er ook voor de menselijke activiteiten in het vormen (verwerven) van kennis „wetten”, normen, normprincipes. Zij staan bekend o.a. onder namen als „logische wetten” of „denkwetten”.

pastorale notities

Profetieën

Ds. W. H. Gispen schreef in de vorige eeuw z'n „Brieven aan een vriend in Jeruzalem”. Dat waren pastorale notities in de Chr. Geref. „Bazuin”. Hij schreef eens: „Er gaan sedert enige maanden zeer verontrustende geruchten onder ons rond. Volgens sommigen zal nog in deze maand, de juiste datum is mij ontgaan, de gehele wereld vergaan”. Verderop in dat stukje schrijft Gispen: „De profeet die het vergaan der wereld in deze maand voorspelde, zal zeker zelf wel vergaan zijn vóór de gebeurtenis die hij voorspelde, zal geschieden”. Dit is een knipsel uit een weekblad uit 1881. Dus precies honderd jaar oud.

Nu een aanhaling van meer recente

datum en wel uit een boek van Hans Hellmut Kirst, met de onheilspellende titel: „Niemand ontspringt de dans”. Het boek is, meen ik, van 1958. Het vertelt hoe de Polen in opstand komen tegen het communistische regime en hoe de Russen reageren met een atoom-aanval. „Vrouwen en kinderen keken naar de reusachtige wolken die plotseling kwamen opzetten en met griezelige snelheid op hen afzweefden. Uit de wolken fladderde, vreemd glinsterend, als fijngevreven bladsilver, een geluidloze regen op hen neer... „Warme sneeuw”, riep een kind en het greep met de handjes naar het glinsterende stof. Niemand wist wat het was en toch voelde men, dat het de dood was”. Je kunt natuurlijk de schouders ophalen over profeten die het niet weten en over schrijvers van „science fiction”-verhalen, die paniek zaaien en daar lekker van leven, maar het is wijzer om er op te letten, „hoe de lankmoedigheid Gods bleef afwachten”, nog tot op heden.

A. H. Algra, Sliedrecht

Een voorbeeld van zulk een principe is: twee elkaar tegensprekende oordelen kunnen niet tegelijk waar zijn, of, zoals het in de vakliteratuur meestal gezegd wordt: „A is niet niet-A”. Dat is het zgn. principe dat contradictie niet is toegestaan, het „principium (excludendae) contradictionis”.

Indien we in de waarheidstheorie hiermee ernst maken, gaat zij er anders uitzien dan in de gangbare filosofieën van verleden en heden. Het resultaat van een activiteit die niet verloopt volgens de daarvoor geldende wet, is geen goed resultaat. Kennis is strikt genomen altijd goed, anders is er geen kennis, maar dwaling, on-kunde. In de praktijk zal het veelal een mengsel van beide zijn: „onvolkomen is onze kennis”.

Goede kennis is ook „waarheid” te noemen. Eén van de eerste (niet de enige) eisen die aan het verkrijgen van waarheid of ware (goede) kennis wordt gesteld, is dan ook dat in het verwervingsproces de logische of analytische wetten voor de begrips- en oordeelsvorming „gehoorzaamd” worden, bewust of onbewust. In belangrijke mate gehoorzamen we aan deze wetten intuïtief en onbewust. Immers, hoeveel, of hoe weinig mensen weten iets van de logische principia?

17.3 De subject-object-spleet en haar werkelijke overwinning

De zgn. objectivistische theorieën hebben voorts het manco dat ze een theoretische splitsing aanbren-

gen die in de werkelijkheid niet bestaat, en wel die tussen de subjectieve kennisfuncties van de mens en de kenbaarheid van de gekende werkelijkheid. Hier is nl. wel sprake van een „geleding” die onderscheiden noodzakelijk maakt, maar geen scheiding die een theoretische splitsing zou rechtvaardigen.

Die gigantische filosofische, alleen in theorie en niet in werkelijkheid bestaande figuur van de welbekende subject-object-spleet kunnen we nu niet grondig bespreken. Maar zij is wel één van de hoofdfiguren uit onze westerse, wijsbegeerte en denkgewoonten. Vooral Dooyeweerd heeft vele malen aangetoond hoe deze figuur alleen ontstaan kon vanuit een religieus-afgodische waardering van het menselijk denkvermogen. Wijsgerig gesproken komt deze *verabsolutering*, deze op-zich-zelf stelling van een der kostelijkste gaven Gods aan de menselijke natuur, hierin tot uiting dat men wijsgerig niet meer inziet dat van, en in, alle menselijke gaven en mogelijkheden het menselijk hart het centrum is, dat de geestelijke of diepste *richting* van de levensuitingen bepaalt. Vaak wordt zelfs het menselijk hart tot één der vele functies gedegradeerd, bijv. de gevoelsfunctie. Maar *onvermijdelijk* (althans filosofisch gezien) wordt dan één der functies tot het brandpunt, tot die centrale wortelpositie verheven, die alleen het hart in werkelijkheid heeft. In het westerse denken is die „eer” *toegedacht* (het is slechts foutief *denken*, meer niet!) aan het denken zelf, hetzij in de zin van wetenschappelijk den-

ken, hetzij in de zin van praktisch denken dat in alle handelen meekomt. De mens zou immers een „redelijk-zedelijk wezen” zijn.

17.4 Onmogelijkheid van de subject-object-kloof vanwege de goddelijke scheppingsorde

Ons vorig bezwaar tegen de zgn. objectivistische waarheidstheorie begonnen we met te wijzen op de subject-object-splitsing, welke als een theoretisch alles-omvattend kosmo-logisch oriëntatieschema fungeert in de tot nu toe gangbare wijsbegeerte. We wezen daarbij eerst even naar de achtergrond daarvan in een religieus ontspoorde mensbeschouwing: de verabsolutering van het denken in onverbrekelijke samenhang met de miskenning van de centrum- en wortelpositie van het menselijk hart.

Nu nog iets over die subject-object-spleet zelf. In de christelijke denktraditie heeft men vaak gevoeld dat hier iets mis is, zonder dat men er in slaagde het verkeerde en de correctie daarvan bevestigend aan te geven. Men zei dan, en terecht, dat God het menselijk subjectieve kennen enerzijds en de kenbare werkelijkheid anderzijds, op elkaar heeft aangelegd; zódanig op elkaar aangelegd, dat het subjectieve kennen (voorzover het écht kennen en dus geen dwaling, geen mis-kennen is) terdege slaat op de realiteit buiten het kennen. Als we zeggen: kijk, daar staat een boom, dan zeggen we de waarheid, dan hebben we het niet mis, tenzij in geval van geestesziekte, fantasie of bewuste leugen. Welnu, wijsgerig gezien zeggen we dan dat de *kenbaarheid* tot de geschapen werkelijkheid behoort, daaraan essentieel eigen is, tot de structuur of natuur van het geschapene behoort. Die kenbaarheid noemen we in de reformatorische wijsbegeerte de *logisch-analytische objectfunctie* van de dingen.

Het is voorts ook duidelijk, dat die *kenbaarheid* alleen maar als zodanig bestaan kan in relatie met mogelijk *subjectief kennen*. De analytische objectfunctie bestaat dan ook niet anders dan in relatie met de analytische subjectfunctie waarin de mens actief optreedt, fungeert. Dat is dan de eerste en direct voor de hand liggende relatie waarin het object voorkomt en waarbuiten het niet bestaat: de subject-object-relatie. Dat is nu wat men al van ouds in het christelijk denken noemde: het door God op elkaar aangelegd zijn van subject en object. Men meende echter dit hypothetisch te moeten aannemen; indien mogelijk moest men zelfs proberen dat te bewijzen, maar de reformatorische wijsbegeerte zegt: neen, alles wat wijst op de waarheid van deze gedachte, is geen stringent „bewijs”, maar het verwijst naar de *scheppingsorde*, waardoor God alle dingen met elkaar verbonden en verweven heeft. Daardoor hangt „alles met alles” samen, ook subject en object. Zo is de wetmatige structuur der werke-

lijkheid, dank zij Gods blijvend-geldende Schepperswil.

Welnu, deze onverbrekelijke subject-object-relatie in het kennis-aspect van ons leven, zoals ook in alle andere aspecten, wordt onjuist, nl. dualistisch, geïnterpreteerd door elke theorie die subject en object *tegenover elkaar* verzelfstandigt. Daarachter schuilt dan de reeds besproken theoretische verzelfstandiging en verabsolutering van het *subject* in de *ken-relatie* (de subjectieve *kenfuncties* dus) *naast en tegenover* het werkelijke levens- en actiecentrum van de mens: zijn *hart* (ik, ikheid, zelf, zelfheid, of hoe het verder ook in het filosofen-jargon wordt aangeduid).

(wordt vervolgd)

Oog voor elkaar

(2)

Bij het nagaan van „het gebruik van het woord ‘elkaar’ in het Nieuwe Testament met betrekking tot de onderlinge verhoudingen binnen de gemeente” heeft prof. Versteeg vele hedendaagse schrijvers geraadpleegd. De noten geven dat aan. Opmerkelijk is echter dat verwijzing naar oudere commentaren, bv. die van Calvijn, ontbreken. De kanttekeningen bij de Statenvertaling zijn evenmin genoemd. Dat zal niet zonder reden zijn, maar welke is die dan? De gemeente van onze Heer Jezus Christus is toch in alle tijden bezig geweest met Zijn Woord, zoals dat door de schrijvers van de N.T.-boeken is neergeschreven? We doen goed, die historische binding ook in de praktijk van ons werken vorm te geven.

Bij de een vorige keer besproken tekst, Marc. 9 : 50, zeggen de kanttekenaren bijv. dat het zout duidt op de „wysheydt ende voorzichtigheydt uyt ende na Godts Woordt, Coloss. 4 : 6”. En bij Rom. 13 : 8 „Want die verplichtinge en kan nimmermeer af-gedaan ofte afbetaelt worden/maar blijft altydt een versche schult die gheduerighlick moet betaelt worden”. Dit zijn maar enkele aanhalingen. Het stimuleren van de studenten (ook van gemeenteleden) om deze kanttekeningen na te gaan, is van grote betekenis. „Een schat van de kerk”. Een volgende vraag is naar wat de schrijver noemt de „theologische betekenis” van bepaalde teksten. Wat bedoelt hij daarmee? Je kunt het wel enigszins aanvoelen. Vermoedelijk wil hij er mee zeggen, dat we daarin duidelijk onderwijs ontvangen over wat de HERE wil, uit Zijn Openbaring en dat dat in andere teksten niet of niet zo duidelijk gebeurt. Maar is die geciteerde uitdrukking wel zo fraai?

Wat verder opvalt is dat het boek wat „tijdloos” aandoet. Dat ligt natuurlijk in de aard van de stof. Exegese wil niet meer zijn dan ver-

klaring. Nagaan, wat er staat, waarom, waarom zó en hoe je dat in hedendaags Nederlands weergeeft. Als dat tot je komt, moet je er mee bezig zijn en krijgt het betekenis voor jezelf en voor de gemeente. De toepassing. Eerst en vooral in je eigen gemeente en daarna ook in het samenleven van de gemeenten. 't Boek zo te hanteren, de vele gegevens op een rijtje gezet zó verwerken, zal niet anders uitwerken dan een overweldigd-zijn door de grote zorg, die de HERE zijn volk-van-alle-tijden betoont. Zoveel en zo duidelijk onderwijs!

In deze tijd neemt het individualisme toe: IK ben van belang. IK moet tot mijn recht komen, dit en dat raakt MIJ niet. IK vind... 't Kan zomaar gebeuren dat een gemeente als los zand aan elkaar blijkt te hangen. En daar nu tegenover: één lichaam, alleen sámen zijn we iets. Niemand heeft in de kou te staan. Als je warmte en beschutting zoekt, als je er niet meer uitkomt, er is de gemeente. „Eén brood is het, zo zijn we velen één lichaam”. Je kunt de afzonderlijke tarwekorrels toch ook niet meer in je boterham terugvinden? Je bestaat alleen mét en voor elkaar: *gave* van God.

Die samenhang betekent ook wat: elkaar van dienst zijn, aanvaarden met-gebrek-en-al, opbouwen, gastvrij met elkaar verkeren, bidden voor en met elkaar. Er is geen eind aan: *opdracht* van onze Heer.

Als we nu eens echt eerlijk ons leven, ons gemeentelijk samenleven, spiegelen aan die gave en die opdracht, wat dan? Als je opmerkt hoe je jezelf gedraagt en wat er soms in de gemeenten loos is en dan bedenkt dat de HERE alles doorziet, is er toch zeker plaats voor een roep uit noodsituaties „Als U, HERE, de ongerechtigheden in gedachten houdt, Here wie zal bestaan?” (psalm 130 : 3). Komen we wel eens tot zo'n belijdenis? Misschien. Die woorden bereiken ons wel vanaf de preekstoel of we lezen ze in kerkbladen. Maar dan? Gaan we veelal niet gewoon verder met te zeggen „dat is zo” en dan de ander toch maar latend voor wat hij is en blijven we toch niet in onvrede met hem leven? Want wij hebben gelijk en hij heeft 't mis. Ja, zegt u wellicht, maar wat dan?

Wel, dit boek, nee beter gezegd Gods Woord, roept ons op tot *bekering*, omkering, anders doen. Het is één opwekking ons te beïjveren onze schuldige plicht te voldoen: de ander te ontmoeten, hem of haar op te beuren, geschillen bij te leggen, sámen als gemeente verder te leven.

Met het bespreken van dit boek mag toch ook wel even ter sprake komen de verhouding van Chr. Gereformeerde en Ned. Gereformeerde broeders en zusters. Die is mede door dit boek in een bepaald licht gesteld. En wat is dan van betekenis? Of we elkaar liggen, hoe de zaken kerkrechtelijk of kerkordelijk aangepakt moeten worden? Wie er

in het verleden (1892) gelijk heeft gehad en wie niet? De gave en het gebed van onze Heer spreken van andere zaken, van zaken die leven of dood met zich brengen.

In dit verband kan ik niet nalaten nog iets te citeren. Het is wat prof. Versteeg schrijft in verband met Rom. 16 : 16 en 1 Petr. 5 : 14.

„Tenslotte vinden we in het slot van de brief (aan de Romeinen) een oproep om elkaar te groeten met de heilige kus (Rom. 16, 16). Door een opmerking van Justinus Martyr is bekend, dat de heilige kus een vast bestanddeel van de eredienst vormde. Deze kus werd, volgens Justinus, na afloop van de gebeden gegeven. Nadat men zich tot God gewend had, was men zich bewust, hoe men zich ook tot elkaar had te wenden. Paulus kon deze gewoonte kennelijk reeds als bekend veronderstellen. De oproep om elkaar te groeten met de heilige kus is een oproep om te laten uitkomen, hoezeer men zich door het geloof aan elkaar verbonden weet. Juist na de vermaningen om elkaar te aanvaarden is de oproep om elkaar te groeten met de heilige kus bijzonder zinvol. Het liturgisch gebaar bevestigt de aanvaarding van elkaar als broeders en zusters in de Here” en „Tegenover de dreiging van buitenaf mocht men in de eigen kring elkaar weer verzekeren, hoe men op elkaar aankon. Het is daartoe, dat Petrus in het slot van zijn brief de gelovigen oproept. Groet elkander met de kus der liefde”.

Een handdruk doet bij ons zoveel.

Het Lam van God

Melodie:

„O Durchbrecher aller Bande”
(Liedboek voor de kerken - 435)

*Over grauwbestofte straten
gaat een man uit Nazareth.
Hij is 't Lam van God op aarde,
die de deuren openzet:
doven horen, lammen lopen,
blinden krijgen het gezicht!
Langzaam gaat de hemel open
en de grauwe stad wordt licht.*

*In de straten, op de pleinen
wordt het blijde nieuws gebracht
van de Heer, die voor de zijnen
als het Paaslam werd geslacht.
Zonder majesteit of luister,
maar verstoten en veracht
in 't van-God-verlaten duister,
heeft Hij ons bij God gebracht.*

*In de Stad met gouden straten
houdt het Lam zijn bruiloftsfeest:
voor wie doof was, niet kon praten,
voor de mensen arm van geest.
Al wie Hij heeft aangenomen
wordt voor eeuwig opgericht!
God komt bij de mensen wonen
en zijn Stad baadt in het Licht.*

Joop Klein

D. W. L. Milo / Dalmally

Voor God en zijn heilige gemeente

Ons laatste artikel vertelde over het vorstenpaar alhier. Intussen zijn de prins en prinses van Wales gehuwd „voor God en zijn heilige gemeente”, zoals ook in de Anglicaanse Kerk nog steeds wordt gezegd. Bij alle grandioze, ongelooflijke luister, die „het huwelijk van de eeuw” omringde, werd het publieke en religieuze karakter ervan duidelijk zichtbaar. Met grote ernst en diepe bewogenheid hebben bruidegom en bruid, voor Gods aangezicht en voor hun familie en genodigden, ook voor ongeveer een miljard kijkers over heel de wereld, hun beloften afgelegd.

De dienst verliep in voortreffelijke orde. Een tijd lang was er zelfs een voorsprong van enkele minuten op het tijdschema; maar alles ging even rustig en ongedwongen. De inleidende muziek, voor en tijdens het binnenkomen der processies, was al een feest. Solisten, koren, koperensembles, een vijfklaviersorgel, zes dirigenten en twee organisten, kunnen in die prachtige St. Paul's kathedraal wel iets klaar maken!

Maar bij het opstellen van het paar, samen met vader Spencer voor het altaar, kwam de ernst. De deken der kerk sprak een inleiding uit, die u zeer bekend zal voorkomen:

„Geliefden, wij zijn samengekomen voor Gods aangezicht en te midden van zijn gemeente, om deze man en deze vrouw in het huwelijk te verbinden; welk huwelijk een eerbare en door God gegeven instelling is, die ons de mystieke unie tussen Christus en zijn kerk afbeeldt; welke heilige instelling door Christus erkend en opgeluisterd is met zijn tegenwoordigheid en zijn eerste wonder, te Kana in Galilea.

Het huwelijk is in de Schrift aanbevolen om eerbaar te worden gehouden door alle mensen. Daarom moet het niet misduid, of zonder overleg, lichtvaardig of uit begeerte gesloten worden; maar met eerbied, ingetogenheid en nuchterheid, in de vreze Gods en met kennis van de doeleinden, waartoe het is ingesteld”.

Die doeleinden worden gegeven. Eerst de bouw van het mensengeslacht; dan om de van God gegeven begeerten te leiden en te heiligen; tenslotte tot wederkerige hulp, troost en steun. De deken besloot dit gedeelte met de, uit de Engelse literatuur bekende, oproep:

„Daarom, indien iemand gegrondde redenen kan inbrengen, waarom zij niet wettig verbonden mogen worden, dat hij nú spreke dan wel hierná zwijge!”

Geen seconde later dan nodig nam de aartsbisschop van Canterbury de leiding over en sprak:

„Ik vraag en gelast u beiden te antwoorden, zoals u zou antwoorden op de oordeelsdag, wanneer de geheimen van aller harten openbaar zullen worden: dat, indien een van u beiden enige verandering weet tegen de bevestiging van uw huwelijk, u dit thans belijdt. Want ge moet goed weten, dat zij die anders dan naar Gods Woord verbonden zijn, niet voor God verbonden zijn, noch een wettig huwelijk hebben gesloten”.

Toen opnieuw geen bezwaar werd geuit, sprak de aartsbisschop de man aan met: „Charles... wilt u naar Gods inzet met deze vrouw huwen?” Na het bevestigend antwoord „I will” kwam de tegenvraag aan Diana. Schuchter antwoordde zij „I will”. Dan klonk luid de bekende Engelse vraag: „wie geeft deze vrouw ten huwelijk?”

Op dat ogenblik deed de vader van de bruid, aan wiens arm zij was binnengeleid, een stap naar voren en sprak nuchter: „I suppose it's me”, dat zal ik dan wel zijn.

Aan de huwenden werd nu de trouwbelofte voorgezegd, die in alle onderdelen nagesproken diende te worden. Ondanks de ernst van dit ogenblik bevredigde het ieder, dat zowel bruidegom als bruid een kleine vergissing maakte, die overigens niet gecorrigeerd werd. Charles beloofde, dat hij al háár goederen met zijn bruid zou delen hij liet het woord „aardse” weg en had natuurlijk zijn eigen goederen met haar te delen) en Diana verwisselde twee voornamen van haar bruidegom. Het gaf een fijn lachje hier en daar.

De ringen werden uitgereikt, het gebed voor het geknielde paar werd uitgesproken. Daarop volgde een proclamatie aan alle aanwezigen: dat het paar thans als man en vrouw gehuwd was. Ze ontvingen de bisschoppelijke zegen en een koor zong psalm 67. De lord speaker uit het lagerehuis las 1 Corinthen 13 en de aartsbisschop gaf de volgende toespraak ten beste. (Het woord toespraak is gebruikt, daar het een „address”, geen „sermon” betrof):

„Alle materiaal voor sprookjes is hier voor handen: de prins en de prinses op hun trouwdag! Maar sprookjes eindigen hier gewoonlijk met de zin: en ze leefden nog lang en gelukkig. Misschien wel omdat een sprookje de bruiloft ziet als anticlimax op het verhaal, de gelukkige afloop daarvan.

„Dat is niet zoals een christen het ziet. Ons geloof ziet het huwelijk niet als eindpunt, maar als het punt waar de historie begint. Er is een oud chriselijk gebruik, dat elke bruidegom en bruid op hun trouwdag behandeld worden als een vorstenpaar. De Grieks-orthodoxe kerk hangt op zo'n dag kronen boven het paar, om uit te drukken dat man en vrouw onderkoning zijn in de schepping. Zoals de Bijbel over de mens spreekt: Gij kroont hem met eer en heerlijkheid en stelt hem over het werk Uwer handen.

„Op een trouwdag wordt duidelijk, dat God ons niet als marionetten geschapen heeft, maar door ons verkiest te werken; dat Hij door ons, bijzonder door ons huwelijk, een toekomstige wereld wil scheppen. Het huwelijk is voor alle dingen een herschepping voor de betrokken man en vrouw zelf. Wanneer echtgenoten hun beloften houden, elkander lief hebben en trouw zijn, samen lief en leed delen, worden ze daardoor veranderd. Een goed huwelijk is een goed leven, zoals de dichter Edwin Muir zegt:

Waar de een van de ander vraagt
wat de ander het liefste geeft
en elk in de ander oproept,
wat nergens elders gevonden wordt...

„Maar elk huwelijk, dat slechts naar binnen gericht is, waarin man en vrouw naar elkaar blijven kijken, gaat na enige tijd fout. Een huwelijk dat het doet is het huwelijk, dat ook voor anderen werkt. Het huwelijk heeft zowel een intieme kant als een openbare betekenis.

„Wanneer we al onze economische problemen zouden oplossen, maar geen liefhebbende gezinnen konden vormen, zou het geen winst doen. Want het gezin is de plaats, waar de toekomst wordt gemaakt: een goede, liefdevolle - dan wel een misvormde toekomst. Gehuwden leven na hun trouwdag lang en gelukkig, als zij volharden in het echte avontuur, hun koninklijke opdracht: elkaar te herscheppen en een liefdevolle wereld te scheppen. Dat geldt voor elke man en elke vrouw, die trouwen gaan. Dat geldt bijzonder voor dit huwelijk, waarop veler hoop is gevestigd.

„Deze wereld is veelal in de greep van de hopeloosheid. Veel mensen schijnen zich over te geven aan fatalisme ten aanzien van de zogenaamde onvermijdelijke dingen als wreedheid, onrecht, armoede, dweepzucht en oorlog. Sommigen hebben zelfs een cynisch standpunt ten aanzien van het huwelijk.

„Maar 'vorstenparen' staan op hun trouwdag voor de waarheid: dat wij bouwers zijn van een nieuwe wereld - en geen slachtoffers daarvan. Aan ons allen is de kracht gegeven, de toekomst naar Gods patroon te vernieuwen; om koning en koningin te zijn in de liefde.

„Dat bidden wij voor Charles en Diana. Mogen de lasten die wij hun opleggen niet groter zijn dan de liefde, waarmee wij hen dragen in de komende jaren. Hoe lang ze ook mogen leven, laat hen altijd weten dat, toen ze zich aan elkaar verbonden voor God en zijn heilige gemeente, ze omringd werden niet slechts door toeschouwers, maar door de oprechte liefde en warme gebeden van miljoenen vrienden. Dank zij God”.

—o—

Het koor zong psalm 122 en gebeden werden uitgesproken door verschillende voorgangers, ook door de synodepraeses van de Church of Scotland. En zoals de dienst begonnen was met een door de bruidegom gekozen hymne (170, Christus is gemaakt tot een sterk fundament) zo eindigde de samenkomst met een door de bruid gekozen lied „Ik beloof u, mijn land”. Dan de slotzegen, het nationaal volkslied, het plaatsen van handtekeningen in de registers van koningshuis en kerk, fanfare en briljante uittochtmuziek.

Was de intocht der processies, dwars door het hart van London, al een uitbundig-feestelijke gebeurtenis geweest - de toejuichingen na afloop, op weg naar Buckingham Palace en bij het verschijnen op het balkon, waren overweldigend. Een half miljoen mensen, die een kleurenmozaïek vormden van rood, wit en blauw. Lijfwachten, hetzij koninklijke gardes, Welsh Guards, Beefeaters of Yeomen, politie- en strijdkrachten: door twee hagen van menselijke lichamen, vaak door schitterende kurassen bedekt en onder machtige pluimen of kolbakken, werd de vorstelijke stoet tegen mogelijke vijanden beschermd.

Het Britse volk stáát voor zijn koningshuis. Het eert dat huis en heeft het lief. En ongeregeldeheden? Ja, twee loze alarmpjes met een Iers accent en vier arrestaties wegens zakkenrollen. Mag het?

Kernenergie

Voor me ligt het april-nummer van BEWEGING '81, een themanummer over „Kernenergie”.

Velen zijn geneigd om na zo'n aankondiging direkt te vragen: „Zijn 'ze' voor of tegen?”

Welnu, een éénduidig antwoord op die vraag is in dit geval niet zo gemakkelijk te geven. Misschien is de vraag ook wat al te ongenueerd?

Hoe het ook zij, in genoemd themanummer wordt vooral stof aangedragen die als *basis* kan dienen voor een beantwoording van die vraag. En eigenlijk is die basis toch veel belangrijker dan de uiteindelijke conclusie: of iemand voor of tegen kernenergie is, is nauwelijks belangrijk. Waar het op aankomt, is *wáárom* iemand voor of tegen is; pas als je de argumenten kent, kun je ook het daaruit volgende standpunt 'wegen' - en eventueel bekritisseren of aanhangen - zonodig slechts ten dele.

Ik geef u even een indruk van de inhoud van het themanummer; ik wijk daarbij af van de volgorde zoals die door de redactie is gekozen.

Het artikel van dr. G. Nienhuis verschaft u een schat aan informatie. Over wat kernenergie is; over de hoeveelheid radioactiviteit die bij kerncentrales vrijkomt, en hoe die zich verhoudt tot de doses 'natuurlijke' radioactiviteit die we oplopen tijdens een skivakantie of een vlucht over de Atlantische Oceaan, of tijdens een röntgenonderzoek. Voorts schrijft hij over de mogelijkheden én moeilijkheden wat betreft de opslag van radio-actief kernafval, en over kansen op ongevallen. De teneur van zijn verhaal is, dat we de problemen niet moeten overdrijven; laten we ze niet groter maken dan ze zijn. Met name in de paragraaf over de vraagstukken rond opslag van het kernafval, toont hij besef van de enorme verantwoordelijkheid, welke we op ons nemen door opslag van afval dat nog gedurende zo'n 300 jaar radio-actief is. Hij beklemtoont dan ook de noodzaak van energiebesparing. Anderzijds keert hij zich tegen een blindelings stopzetten van onderzoek aan kernenergie (i.c. het sluiten van de twee bestaande centrales te Borsele en Dodewaard?). Problemen moet je 'oplossen', niet terzijde leggen.

Een tweede artikel is van de hand van twee studenten van de T.H.-Twente: M. Kok en J. de Vos. Zij vragen vooral aandacht voor de gevaren die kernenergie met zich brengt: reaktorongeluk, afvalprobleem, verbreiding van kernwapens, stralingsrisiko. Als laatste gevaar noemen zij de opkomst van een zogeheten 'atoomstaat'. De verregaande beveiligingseisen brengen een al even verregaande beheersing van mensen met zich, als het moet zelfs

met geweld. Deze beheersing is niet alleen vereist voor de medewerkers van een kernenergie-centrale ('screening' op betrouwbaarheid, politieke voorkeur etc.), maar ook voor buitenstaanders. Dit alles met het oog op mogelijke sabotage, of eventuele gijzeling.

Voor Kok en De Vos is de grote vraag, of onze welvaart dergelijke offers wel waard is. Of beter nog: voor hen is het antwoord, dat we ons in een blind 'groeigeloof' overgeven aan een groot kwaad: dat van kernenergie.

Uiteraard is tegen het betoog van Kok en De Vos nog wel wat in te brengen. Dat gebeurt dan ook in het themanummer: de kernfysikus ir. F. J. Mink gaat uitgebreid in op de geopperde bezwaren. Zijn conclusie: Kernenergie vormt geen ideale oplossing. Die bestaat niet. En het alternatief, kolenenergie, is nog veel minder aantrekkelijk. Waarbij gemakshalve vergeten wordt, dat ons eigenlijke probleem bestaat uit *overmatig* energieverbruik: over een halve of een hele eeuw staan alle nu bekende energiebronnen volstrekt leeg.

Een vierde artikel handelt over alternatieve energievormen; de auteur is prof. dr. H. van der Laan. Van beroep astronoom, derhalve goed thuis in de fysika, presenteert hij heldere en overzichtelijke informatie over wind-, zonne- en bio-energie. U hoeft het met zijn conclusies niet eens te zijn, om toch baat te hebben bij de door hem aangevoerde cijfers.

Zijn conclusie is nl. dat voorstanders van alternatieve energievormen zich schuldig maken aan het 'vertellen van fabels van een kwalijke soort', als ze namelijk zouden (let wel: zouden, ik heb nergens iets dergelijks gelezen) beweren, dat alternatieve energie dé oplossing voor onze problemen zou vormen. Hij becijfert dat zon, wind en bio-afval zo rond het jaar 2000 tussen de 1 en 5 % van onze energiebehoefte zou kunnen dekken. Desondanks pleit hij ervoor om op kleine schaal wind- en zonne-energie toe te passen. 'Dat is goed voor de handelsbalans, werkgelegenheid en milieu'. Mijns inziens komt Van der Laan met dit pleidooi toch zijn vermeende? opposanten in het gevele... of vergis ik me?

Tot slot vertel ik u graag iets over het openingsartikel van het themanummer. Onder de titel 'ethiek en (kern)techniek' wijst prof. dr. ir. E. Schuurman erop, dat de technische ontwikkeling gebonden moet zijn aan normen... we mogen maar niet alles maken, wat kán. Dat geldt ook voor de kernenergie. In onze cultuur is een dergelijk normbesef en een daaraan gepaard gaand verantwoordelijkheidsbesef, ver te zoeken. Dat heeft te maken met geestelijke achtergrond van onze cultuur. De moderne mens leeft in het geloof 'het zelf wel af te kunnen';

hij maakt zelf wel uit wat goed of kwaad is. Daarvoor heeft hij geen 'normen-van-bovenaf' nodig.

Juist in die versie schuilen de problemen - aldus Schuurman. In de afwijzing van Gods "normen" voor de cultuur-ontplooiing roepen we de cultuurnood over ons, een nood die ons van de hoeken van alle straten tegemoetkomt... vereenzaming, normloosheid, geweld, zinloosheid...

Indien we oog hebben voor de aldus geschetste ontwikkeling van de cultuur, en inzien welke motieven daarin spelen, dan is er een verantwoordelijke ontwikkeling van kernenergie, maar tegelijkertijd van alternatieve energievormen mogelijk.

U moet dit artikel beslist lezen, om mee te kunnen denken over de kernenergie.

Op zijn minst vormt dit themanummer van BEWEGING '81 een degelijke en verantwoordelijke bijdrage aan de zogeheten 'Brede Maatschappelijke Diskussie'. U kunt dit nummer voor f 3,50 verkrijgen bij:

Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte,
Postbus 149, 3600 AC Maarssen
Tel. 03465 - 6 09 45 / 6 91 92
Giro: 1209598; bank: 53 90 43 796
(onder vermelding van:
themanummer kernenergie)

Een jaarabonnement op
BEWEGING kost f 20,—

Maarssen A. W. Biersteker

De oogst

is de naam van een tijdschrift. Ik wil dat blad graag bij u aanbevelen. Sterker nog: ik zou u willen opwekken een abonnement te nemen. Nu hoor ik u mopperen. Want u hebt al zoveel bladen en tijdschriften en u komt er toch al niet doorheen en u wilt er liever een paar kwijt dan er weer één extra rijk te zijn. En waarom zou u nu juist een abonnement op dit blad nemen, dit „maandblad van de Vereniging „Tot Heil des Volks”, „tijdschrift tot versterking en verdieping van het geestelijk leven”? Mag ik u iets over „De Oogst” vertellen? Het geeft u een beeld van datgene waarmee „het Heil” (dat al sinds 1855 evangelisatiearbeid in vooral de hoofdstad doet) zich op het ogenblik mee bezighoudt. Overal, maar niet in het minst in Amsterdam, gebeuren rampzalige dingen, die een beeld geven van de ontwikkeling in neergaande lijn van het leven in onze tijd. Woorden die bij deze ontwikkeling horen: drank, drugs, kapotte huwelijken, prostitutie, criminaliteit, agressie, occultisme, angst. „Het Heil” brengt in een wereld van diepe nood van verslavings- en andere ellende het Evangelie. Weet u: iedere keer als je ook dit tijdschrift leest, realiseer je je

het weer: onze Heer is niet veranderd. Tweeduizend jaar geleden raapte Hij de gevallen op, bood ze vergeving en een nieuw leven. Nog gaat Hij reddend en vergevend door de wereld. Nog neemt Hij mensen in zijn dienst die in de kracht van zijn Naam mogen helpen en redden. Nog worden er vastgegrepen die ten dode toe wandelen. „De Oogst” geeft er getuigenis van.

Ook levert dit maandblad evangelisch commentaar op velerlei gebeurtenissen in ons land en daarbuiten, geeft informatie over zendingsactiviteiten enz. enz.

Een paar andere argumenten om u te abonneren: dit tijdschrift is niet omvangrijk (een pagina of 16), in pakweg drie kwartier hebt u het gelezen; het is ook voor jongeren erg boeiend en lezenswaard, het is spotgoedkoop, nl. f 6,50 per jaar (al wordt wel verwacht dat u af en toe eens iets afschuift voor dit prachtige werk waarvoor veel geld nodig is).

Vraagt u eens een proefnummer bij 't Centraal Bureau, O.Z. Voorburgwal 241, 1012 EZ Amsterdam.

Wezep C. v. Baardewijk

persschouw

Gemeentezang

„Kerknieuws” had een interview met Drs. Jan Luth, hymnoloog te Groningen en opvolger van wijlen Dr. Jan Wit. Drs. Luth studeerde voordien aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) te Kampen. Onze aandacht concentreerde zich op de laatste vraag en het laatste antwoord zoals die in genoemd vraaggesprek aan de orde kwamen:

- Wordt er over het algemeen wel genoeg gezongen in de erediensten? „Je leest vaak dat de Reformatie de gemeente het Woord heeft teruggegeven. Maar of de gemeente genoeg aan het woord komt, betwijfel ik. Ik heb eens uitgerekend dat er in een dienst zeven minuten werd gezongen, maar dan met de voorspelen erbij. Dat is vanuit het begrip eredienst te weinig. En ik noem met die zeven minuten waarschijnlijk nog een gunstige uitzondering. De activiteit van de gemeente is in veel gevallen beslist te gering”.

Het is een uitstekend ding, dat er meer aandacht aan de zang in de zondagse erediensten geschonken wordt. Het lied mag niet langzaam maar zeker in de reformatorische kerken wegsterven bij gebrek aan animo voor dit belangrijke onderdeel van de samenkomst der gemeente. In het zingen stijgt de mens boven zichzelf uit, komt hij los van

zichzelf. Dat heeft een duidelijke functie in het proces van de dagelijkse bekering. Want het behoort tot de oerzonde van de mens, dat hij aan zichzelf zit gekit!

Overigens komt het mij bijna apokrief voor wanneer Drs. Luth stelt, dat er in een dienst zeven minuten werd gezongen inclusief de voor- spelen van de organist. Ik heb daar des te meer moeite mee als hij beweert, dat die tijdsopgave dan nog als een gunstige uitzondering beschouwd moet worden. Hoe kort moet dan zo'n dienst niet hebben geduurd of hoe lang moet dan wel niet de preek zijn geweest! Ik weet het niet!

Als men van bepaalde zijde herhaaldelijk poneert, dat het in de dienst cirkelt om de preek, ben ik het daarmee volkomen eens! De prediking blijft het kloppende hart van de kerkdienst! Maar dat betekent niet, dat de functie van de samenzang van de gemeente moet worden beknot. In het heilig gesprek, dat de HERE met zijn volk voert, staat Hij óók in het zingen van de gemeente voluit centraal. Hij troont immers op de lofzangen van Israël! De preek mondt uit in het lied, het amenlied van de gemeente nu en straks in de hemel en definitief op een nieuwe wereld.

Wij kunnen dan ook niet spreken van de eeuwige preek, echter wel van het eeuwige lied!

Maar daar heeft de schriftuurlijke Woordverkondiging dan ook naar toe gewerkt. Van Ruler heeft eens de volgende ontspannende opmerking gelanceerd: „Laat de preek eens een keer slecht zijn, we zingen dan toch nog een psalm! Dat is toch de essentie van de zaak”. En dat hij met name de psalm noemt zal zijn verklaring vinden in de onderstaande uitspraak van dezelfde theoloog: „Voor de zuiverheid van de godsvrucht is het echter van belang, dat de psalmen de overhand hebben over de gezangen: het christendom moet de Bijbel niet overwoekeren”.

Tot slot nog een korte samenvatting van Calvijns principes ten aanzien van deze materie zoals Hasper die gaf in zijn werk: „Een Reformatorisch Kerkboek”. Daarin schreef hij:

„Toen Calvijn werd weggenomen, liet hij als erfenis na: ... de volgende beginselen:

a. aan het „psalmzingen” komt in den dienst des Woords een eigen taak en een eigen plaats toe, daar het behoort tot den dienst der geboden;

b. dit „psalmzingen” omvat het zingen van „Psalmen” en „Liederen”;

c. de inhoud van hetgeen gezongen wordt moet uit de Heilige Schrift genomen zijn of daarin gegrond zijn;

d. de dienst der gezongen gebeden behoort in de moedertaal te geschieden;

e. taal en stijl moeten eenvoudig wezen, zodat iedere gelovige verstaat wat hij zingt;

f. de zangwijzen moeten zijn in den volkstrant, eenstemmig en rhythmisch;

g. de gemeente mag in den gloed van haar zingen niet gehinderd worden door orgels”.

Wat punt g betreft delen wij het gevoel van de reformator van Genève, die niet geporteerd was voor orgelspel in de eredienst, niet, hoewel uiteraard het orgelgeluid de gemeentezang niet overstemmen mag. Dan schiet het immers aan zijn doel voorbij!

De andere punten zijn aktueel genoeg om er nog eens over na te denken!

Enschede

O. Mooiweer

kerknieuws

Joods verleden in Culemborg — Het komt niet vaak voor dat een tentoonstelling plaats vindt in een gebouw dat bij het onderwerp past. Meestal moet een museum geschikt zijn voor verschillende onderwerpen. Zo niet de tentoonstelling „Joods verleden in Culemborg” welke van 26 augustus tot 2 september wordt gehouden in de voormalige synagoge van Culemborg.

Dit neo-gotische gebouw is vorig jaar op de Monumentenlijst geplaatst.

De Nederlands Gereformeerde kerk, die dit gebouw voor kerkdiensten gebruikt, heeft besloten dit jaar te beginnen met de restauratie van het pand. De restauratie vindt plaats onder de directie van de architect Van der Wielen uit Culemborg.

De opbrengst van de Braderie 1981 te Culemborg is bestemd voor deze restauratie. In verband hiermee is de tentoonstelling georganiseerd.

Ondanks enkele verbouwingen zijn enkele kenmerkende elementen van het gebouw aanwezig. Het balkon was de afgezonderde plaats voor de vrouwen. In de oostelijke gevel bevindt zich nog de nis, heilige Arke genaamd, waarin de boekrollen werden opgeborgen. De fraaie spitsboogramen zijn uit één stuk van gietijzer gemaakt en zijn nog volledig intact.

De centrale afdeling van de tentoonstelling is de afdeling Tora. Hier is de Culemborgse Toramantel van 1887 te zien. Bovenop de mantel zijn kostbare zilveren siertorens geplaatst. De oorspronkelijke opstelling is zoveel als mogelijk nagestreefd.

Aan de hand van eenvoudige en rijk uitgevoerde voorwerpen wordt de betekenis van de joodse religie en de sjabbat in het gezinsleven geïllustreerd. Verder zijn er de afdelingen Gebed, Feestdagen, Van wieg tot graf en de Joodse gemeenschap in Culemborg.

De geschiedenis van deze gemeenschap wordt getypeerd door middel van oude documenten en foto's.

De adviezen voor de tentoonstelling werden gegeven door Ineke Brasz, die dit jaar afstudeert op het onderwerp 'De Joodse gemeenschap te Culemborg'. Zij heeft ook de leerzame catalogus geschreven. Bij ieder onderwerp wordt de betekenis en achtergrond beschreven van het tentoongestelde.

De voorwerpen en documenten werden in bruikleen gegeven door het Joods Historisch Museum, Museum Elisabeth Weeshuis en het Streekarchief.

De tentoonstelling is geopend van 26 augustus tot 2 september, 's middags van 2.00—5.00 uur en 's avonds van 7.00—9.00 uur. Zaterdag de gehele dag open en zondagavond gesloten. De toegang is gratis.

De synagoge is te vinden in de Jodenkerkstraat te Culemborg.

De tentoonstelling wordt op 2 september te 20.00 uur afgesloten met een lezing door mevrouw Ineke Brasz over het onderwerp De joodse gemeenschap te Culemborg.

Beroepingswerk

Beroepen te Maassluis: Ds. J. Bouma te Loosdrecht.

Beroepen te Dalfsen: kand. W. Smouter. Deze heeft het beroep inmiddels aangenomen.

Bedankt voor Maastricht: Ds. J. Veefkind te Krommenie. Hij heeft de gemeente van Maastricht gevraagd het beroep terug te nemen.

Beroepbaar: kand. W. Janse te Apeldoorn.

Apeldoorn

Met ingang van 1 september a.s. vergadert de gemeente van Apeldoorn in de Julianakerk, Deventerstraat 91. De aanvangstijden van de diensten zijn 8.45 en 18.30 uur.

Ds. Scheele

Op 16 aug. j.l. mocht Ds. W. Scheele herdenken hoe hij 50 jaar geleden tot predikant bevestigd werd. Op 30 juli j.l. vierden hij en zijn vrouw hun 50-jarig huwelijksfeest.

Wie hen wil gelukwensen is van harte welkom op een receptie op 12 september a.s. in het IJsselhotel, Worp 2 te Deventer. Tijd: van 15.00—17.00 u.

nieuws uit breder kring

Je zoekt een kamer in Utrecht? - De stichting evangelische huisvesting kan je hierbij helpen. Zij stelt kamers ter beschikking aan jongeren die ver buiten Utrecht wonen voor een termijn van maximaal 12 maanden. Dit tegen een redelijke vergoeding: tussen de f 150,— en f 250,— per maand.

Je kansen om dan in Utrecht iets goeds te vinden zijn zo sterk vergroot. In het huis is een grote gemeenschapsruimte en er woont tevens een jong echtpaar, dat zich mede inzet voor een leefbaar woonklimaat. De kamer is geheel in eigen verantwoordelijkheid.

Folder en aanmeldingsformulier kun je (schriftelijk) aanvragen bij het secretariaat S.E.H., Rhijnouwenlaan 6, 3981 HH Bunnik.

SSR - NU — Als je gaat studeren, opent zich een geheel andere wereld voor je dan die je gewend was op school: de wereld van de universiteit. Een met veel mogelijkheden. Een studentenvereniging kan daarin een belangrijke rol spelen. Een vereniging die je de gelegenheid biedt je te oriënteren en te bezinnen op de maatschappij, de medemens en jezelf.

Immers studeren is meer dan je alleen bekamen op het gebied van de studie van je keuze. S.S.R. Nieuwe Afdeling Utrecht probeert die oriëntatie en bezinning te realiseren vanuit een gezamenlijk uitgangspunt, die zijn oorsprong heeft in hetgeen de Bijbel ons te zeggen heeft. Alle activiteiten zullen in dat licht gezien moeten worden.

Die activiteiten, dat zijn er nogal wat. Film, toneel, lezingen, feesten, discussies - kortom, zowel vorming als gezelligheid. De sociëteit is in dit alles zeer belangrijk, immers hier komen de verenigingsleden (ongeveer 180) samen, om de activiteiten bij te wonen of om gewoon met elkaar te praten.

Geregeld komen kleinere groepen leden bij elkaar. Dit zijn: disputen, bijbelkringen, aandachtsgroepen en onderverenigingen. De disputen ontlopen tal van activiteiten (van een zeilweekend tot een gezellige maaltijd, van een lezing tot een borrel, om maar iets te noemen). In een bijbelkring staat, zoals de naam al zegt, de Bijbel en de vraag wat die ons te zeggen heeft centraal. Aandachtsgroepen houden zich bezig met een bepaald onderwerp of maatschappijgebeuren, b.v. een aandachtsgroep voor evangeliastie, Amnesty International, politiek, medicijnen. Als je graag toneelspeelt, aan cabaret doet of schaakt, kan dat bij de verschillende onderverenigingen.

Kortom er is veel te doen. S.S.R. Nieuwe Afdeling Utrecht heeft veel te bieden. Ben je door dit verhaal nieuwsgierig geworden, of voel je je aangetrokken door het karakter van de vereniging, neem dan eens contact met ons op voor meer inlichtingen. Het adres van onze vereniging is:

S.S.R. Nieuwe Afdeling Utrecht, Werfkelder
Onder Oude Gracht 345bis, Utrecht,
tel. 030 - 31 69 29

Bij de volgende personen kun je meer inlichtingen krijgen:

Marjan Pauw, Domplein 17bisB, Utrecht, tel. 030 - 31 53 65

Egbert Westerhof, Karieboestraat 29, Utrecht, tel. 030 - 52 31 39

boekbespreking

„Waar alles van Hem spreekt”

dr. K. Deddens

Prijs f 19,95

(voor vrienden van

De Vuurbaak f 16,75)

Uitgeverij Vuurbaak b.v.

In „Waar alles van Hem spreekt” wil dr. K. Deddens een bijdrage leveren tot bezinning op de eredienst. Dr. Deddens acht het een goede zaak, dat de vrijz. geref. kerken al een kwart eeuw de zaak van de vernieuwing van de taal van allerlei onderdelen van het kerkboek op de agenda van de generale synodes hebben staan. Deze drang naar vernieuwing acht hij juist. Niet, omdat hij pleit voor een ongebreidelde vernieuwingsdrang, maar omdat de kerk steeds progressief moet zijn in die zin, dat men altijd bereid moet zijn tot reformatie wanneer men ontdekt, dat het beter kan. Bij de eredienst, de dienst tot eer van Gods grote naam, moeten wij ons telkens weer afvragen op welke wijze we ons het nauwst bij het Woord van God aansluiten.

Dat uitgangspunt lijkt me juist. Het is echter jammer, dat Deddens niet de vraag stelt, of deze bezinning op de eredienst niet in breder verband kan plaats vinden. Wordt er op deze wijze niet erg veel kracht verspild? Is het echt nodig, dat iedere kerk een eigen berijming en een eigen gezangenboek krijgt?

Het Liedboek wordt afgedaan met de opmerking, dat deze onmiskenbaar de oecumenische en horizontalistische trekken van deze tijd heeft. Dat is wat erg goedkoop in een zo degelijke studie van een ter zake kundige als Deddens.

Mijn grootste bezwaar tegen dit boek is dan ook, dat het te weinig aandacht geeft aan ontwikkelingen buiten de vrijgemaakte kerken. Natuurlijk schreef Deddens dit in de eerste plaats voor eigen kerken, maar hij had de waarde van zijn studie zeer kunnen vergroten door ook aan ontwikkelingen in andere kerken meer aandacht te geven.

Daarmee wil ik niet zeggen, dat zijn boek ook niet voor anderen en met name voor onze kerken niet van betekenis is. Ook de Ned. Geref. kerken kunnen er hun winst mee doen.

Deddens gaat de geschiedenis van de liturgie na te beginnen bij de synagoge der Joden, waarvan bestanddelen overgenomen zijn in de liturgie van de christelijke kerk. Maar ook de modernere opvattingen van de liturgie roert hij aan. Zo wijst hij op de „Aktion-Gottesdienst”, die in 1968 in West-Duitsland van start is gegaan onder leiding van Dorothee Sölle en al spoedig naar Nederland is overgewaaid.

Deze liturgie is, zo stelt hij, politiek bepaald. De eredienst wordt niet meer gezien als een zaak van „zien” (R.K.) of van „horen” (reformatie) maar als een zaak van handelen, van actie.

In het hoofdstuk over de voorbereiding op de dienst pleit hij voor een tijdige voorbereiding. Zo tijdig zelfs, dat de gemeente er tevoren kennis van kan nemen door publicatie in het kerkblad over tekst, thema, verdeling etc. En ook de organist en de koster moeten tijd hebben om hun werk voor te bereiden.

Het is een goede, maar helaas moeilijker te realiseren gedachte. Er zijn nog al wat predikanten, die pas op vrijdag (en dat is veel te laat) beginnen met de voorbereiding van de preken voor de zondag. Op zaterdagavond nog aan de preek werken, betekent dat de predikant op zondagmorgen vermoeid op de preekstoel komt.

Mijn grootvader had ook deze slechte gewoonte. Mijn vader, daarvan geleerd hebbende, begon al op de zondagavond daarvoor met de voorbereiding. Op zaterdagmiddag werd nooit aan de preek gewerkt. Dat was zijn vrije middag.

Deddens bepleit ook een grondige voorbereiding van het gebed.

Terecht, ook daarin blijven velen in gebreke. Waarom wordt de preek vaak zorgvuldig uitgeschreven en wordt bij het gebed, wanneer tot God gesproken wordt, maar wat geïmproviseerd.

Vaak is dit ook aanleiding om in het gebed te gaan preken. Deddens waarschuwt daar ook voor. Hij vertelt, dat ouderling Fabius in de tijd, dat het nog gewoonte was, dat de broeders onder het gebed stonden, prompt weer ging zitten, als hij merkte dat de voorganger eigenlijk preekte tot de Here.

Biesterveld zegt hierover: „Slordige en dodige praat onder de vorm van gebed, is vermoeiing des geestes voor de gemeente, en een walging voor God. Stukken der leer in bidvorm gieten, dat is geen gebed”.

Vereist is ook, Calvijn heeft hier de nadruk op gelegd, dat in de dienst der gebeden soberheid in woordkeus wordt betracht.

Deddens schrijft niet over de houding tijdens het gebed. In buitenlandse kerken maak je het vaak mee, dat de gehele gemeente staande bidt. Op mij maakt dat een veel eerbiediger indruk dan de zittende houding, die wij plegen aan te nemen.

Deddens is een voorstander van het gebed van de kerkeraad voor de eredienst. Bij Rome gaat de „celebrant” voor de dienst in retraite.

Na de reformatie treedt de liturgie niet als eenling op, maar als gemachtigde van de kerkeraad. Daarom is er alles voor te zeggen, zo meent Deddens, dat de kerkeraad de Here om zijn zegen vraagt en om een ongestoorde eredienst en tevens om kracht van de H. Geest voor de voorganger.

Deddens gaat hiermee voorbij aan het feit, dat dit gebed waarschijnlijk pas in de 19e eeuw gewoonte is geworden, vermoedelijk in verband met het feit, dat de kerkdiensten der Afgescheidenen nog al eens verstoord werden.

Voor een ongestoorde dienst en bijstand van de Here kan toch ook thuis gebeden worden? Verder wordt toch ook in de dienst zelf daarom gebeden. In de praktijk onttaardt dit gebed vooraf ook nog al eens doordat voor veel andere zaken gebeden wordt. Ik herinner me een verhaal over mijn grootvader, die zich als predikant ergerde aan de lange gebeden voor de kerkdienst. Hij ging dan zachtjes weg en begon de dienst. De dienstdoende ouderling was intussen rustig aan het bidden. In vroeger tijd durfden de predikanten blijkbaar meer te doen dan tegenwoordig.

Mijn hoofdbezwaar is, dat bij een kerkdienst alle aparte bijeenkomsten, ook van kerkeraden, vermeden dienen te worden. Kerkeraad en gemeente moeten het samen doen.

Deddens is van mening, dat men in de kerk geen gelegenheid voor stil gebed moet geven gezien de piëtistische achtergrond. Het is jammer, dat hij zijn bezwaren niet verder uitwerkt. Immers in andere, b.v. de geref. kerken heeft het stil gebed weer een plaats gekregen. Ook in vele kerken in het buitenland is het stil gebed gebruikelijk. Bij de bespreking van de orde van dienst gaat Deddens uit van de orde, zoals deze door de vrijgemaakte synode is vastgesteld. Helaas ontbreekt een kritische bespreking hiervan.

In dit hoofdstuk komt ook de vraag ter sprake, of er voor „lees-samenkomsten” een aparte orde moet zijn. M.i. terecht wordt dit afgewezen.

Deddens stelt daarbij de vraag of de vredegroet ook niet door een proponent of ouderling gebracht kan worden. Helaas geeft hij zelf geen rechtstreeks antwoord op die vraag. Wel acht hij bezinning hierop gewenst.

Wanneer echter opgemerkt wordt, dat de Here zelf aan het eind van de dienst zijn zegen meegeeft aan zijn volk, zou dan iemand, die door de kerkeraad is aangewezen als voorganger, die woorden niet mogen uitspreken.

Ik vind het een vreemde zaak, dat een niet predikant moet volstaan met een soort imitatievredegroet.

Deddens bepleit de herinvoering van de voorlezer. Ook in geval van „leesdiensten” vindt hij het wenselijk, dat twee broeders optreden, een als preeklezer en een als voorlezer. Elke gedachte aan een éénmansbediening moet vermeden worden. In dit verband wijst hij erop, dat in de oude kerk het voorgaan in de dienst tussen 2 of 3 personen verdeeld was. Ook Kuiper was een voorstander van een voorlezer. Het heeft iets drukkends, zo meende hij,

als men alles aan één man overlaat en de gedachte van een vergadering dreigt verloren te gaan. Ik ben dit met Deddens eens. De kerkdienst is steeds meer een eenmansbediening geworden, en dat is geen goede zaak. In dit opzicht is reformatie van onze eredienst een dringende zaak.

Deddens blijkt een pleitbezorger voor de vroegdoop te zijn. Op grond van de eenheid in het huwelijk zou het antwoord van de moeder begrepen zijn in dat van de vader.

De logica van dit betoog ontgaat mij. Een zo persoonlijke belofte kan men alleen zelf afgeven. Vader en moeder hebben beide een persoonlijke verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun kinderen.

Deddens is geen voorstander van nabetrachtingspreken. De dankzegging is, zo merkt hij op, ingebouwd in het Avondmaalsformulier.

Hij voelt voor een veelvuldiger Avondmaalsviering, maar na de dienst des Woords en met gebruikmaking van een eenvoudiger formulier. Terecht ook legt hij de nadruk op het feestelijk karakter van het Avondmaal. O.m. de vele tafels vormen hier een belemmering. Van „begravenisgezichten” wil hij niets weten.

Akkoord, maar Deddens geeft geen weg aan om hierin verbetering te brengen. Moeten we niet komen tot één gemeenschappelijke Avondmaalsviering?

Een gedeelte viering met ouderlingen, die als soort ordebewaarders door de kerk zwerven, staat op gespannen voet met het karakter van de Avondmaalsviering.

Het is een feest. Waarom maken wij er dan ook geen feest van?

Het boek bevat aan het eind nog een bijlage waarin vragen ter bespreking zijn opgenomen.

Uit de willekeurig gekozen delen uit het boek, zal men al wel gemerkt hebben dat dit boek echt het lezen en bestuderen waard is.

Ik heb me al niet kunnen weerhouden om met de schrijver in discussie te gaan. Misschien zijn er wel „Opbouw”-lezers, die nu behoefte voelen met mij te gaan discussiëren.

J. Meulink

E. Pagels

De Gnostische Evangelien

1980 - Gaade, Amerongen

194 pagina's -

Prijs f 39,50

Toen in 1945 bij Nag Hammadi in Opper Egypte een groot aantal papyri gevonden werd, kwam de grootste ons bekende verzameling gnostieke literatuur onder de aandacht van de wetenschappelijke wereld. Sinds die tijd is er over Gnostiek, een geestesrichting die door de Vroege Kerk ten zeerste bestreden is, enorm veel gepubliceerd, onder andere door de

Utrechtse Professor Quispel, die op dit terrein een wereldfaam heeft.

Professor Pagels' boek - dat in Amerika met een literaire onderscheiding bekroond werd, maar ook vele heftige reacties opriep - kent een aantal polemische trekken, die (voorzover mij bekend) in de meeste vakliteratuur ontbreken. Reden voor mij om dit boek te bespreken, erkennend dat de stof voor veel lezers mogelijk „ver van hun bed” ligt.

In een lange inleiding bespreekt Professor Pagels de achtergronden van de papyrusvondst en haar persoonlijke betrokkenheid bij de verwerking van het materiaal. In de 160 pagina's hoofdstuk wordt veel nuttige informatie geboden betreffende de preciese opvattingen van de gnostici, met daarbij vele citaten uit

hun werken. Tenzij ik mij vergis, is de furore die rond dit boek ontstaan is, echter niet door de zakelijke weer-gave van deze geloofsinhoud opgewekt, maar door de eigen wijze waarop de schrijfster zelf in deze materie stelling neemt.

De bedoeling van het boek is namelijk óók om aan te geven welke motieven de vroege christenen ertoe brachten de gnostiek te bestrijden. Daarin komt ze tot uitspraken die bij orthodoxe christenen gemakkelijk op groot verzet zullen stuiten.

De „hete hangijzers” in de polemieken tussen gnostici en kerkleiders waren, volgens Pagels, de volgende (ik citeer de titels van de hoofdstukken): „De controverse over de opstanding van Christus: historische gebeurtenis of symbool?”; „Eén God, één bisschop - de politiek van het monotheïsme”; „God de Vader - God de Moeder”; „Het lijden van Christus en de vervolging der christenen”; „Wiens kerk is de ware kerk?”; „Gnosis: zelfkennis als kennis van God”.

Kort een paar notities bij elk thema: de Opstanding. Na de verschillende visies op de Opstanding te hebben weergegeven (letterlijk - historisch, symbolisch, etc.) stelt Pagels de vraag: „Waarom koos de orthodoxe voor de letterlijke opvatting van de Opstanding?” Antwoord: „de leer van de opstanding des lichaams (vervult) tevens een wezenlijke politieke functie: deze leer legitimeert het gezag van bepaalde personen...”. Dat zijn de apostelen, die kunnen beweren het te hebben gezien en meegemaakt! Dan lezen we: „Wat we ook denken van de historische wereld van de orthodoxe versie, we kunnen in ieder geval de erin aan de dag gelegde vindingrijkheid bewonderen” (pag. 7). Vanuit dezelfde redenering argumenteert mevrouw Pagels dat ook geloof in één God de orthodoxie aan strategisch voordeel hielp: „Toen, zo ongeveer in de tweede helft van de tweede eeuw, de orthodoxen met nadruk vasthielden aan „één God”, rechtvaardigden zij tegelijk de bestuursvorm, waarin de kerk geregeerd werd door „één bisschop” (27).

Tegen het einde van de tweede eeuw „aanvaardde de orthodoxe gemeenschap de overheersing van de vrouw door de man als een door God voorgeschreven ordening” (56). „In de schildering van het leven en lijden van Christus bood de orthodoxe leer een middel om bepaalde fundamentele elementen der menselijke ervaring te interpreteren... (de ortho-

doxen gingen zelfs zover dat ze beweerden dat hij **lichamelijk** uit de dood zou zijn opgestaan” (87). Zagen de gnostici hun leer en speculaties slechts als „benaderingen der waarheid”, „de orthodoxen... zagen langzamerhand hun leer als de waarheid zelf, de enige rechtmatige vorm van het christelijk geloof” (99).

Citaten zouden gemakkelijk te vermenigvuldigen zijn. Ze maken dat ik - met alle erkentelijkheid voor de informatie die de schrijfster aandraagt - onmogelijk zonder reserves het boek kan aanbevelen. Het is géén orthodoxe interpretatie van de materie; zaken als de leiding van de Geest en inspiratie ontbreken nagenoeg geheel. Zelfs als het waar zou zijn (wat nog moet worden aangetoond) dat dogma en kerkelijke gezags- en organisatiestructuur zó nauw met elkaar verbonden zijn als hier wordt betoond, dan blijft het een curieus betoog dat al die dogma's (mede) aanvaard zijn, omdat ze de kerkelijke leiders goed uitkwamen. Mijn indruk is dat de schrijfster bepaald niet vrij was van een zekere vooringenomenheid; laten

we het erop houden dat het een andere vooringenomenheid is dan de mijne...

Haast overbodig te vermelden dat dit een moeilijk werk is voor lezers die totaal niet bekend zijn met de vroege kerkgeschiedenis; daarvoor neemt het boek toch wel enig kennis aan. Voor theologen en theologisch-geïnteresseerden zal dit boek echter wél heel interessant kunnen zijn, want, nogmaals, er wordt naast dit polemische element héél wat informatie aangedragen.

Het boek is keurig uitgegeven, maar niet goedkoop.

P. J. van Kampen

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

CATECHISATIEBOEKJES

BIJBEL EN BELIJDENIS door ds. J. H. Velema

Deel 1, bestemd voor de jongste groep, volgt de gang van de heilsopenbaring en tracht enig inzicht te brengen in de hoofdzaken van de bijbel - Prijs f 5,50.

Deel 2, bestemd voor de middengroep. O.a. wordt de Wet en het Onze Vader behandeld, alsmede Kerken en sekten - Prijs f 7,25.

Deel 3, behandelt in 18 lessen het Doopsformulier. Dit boekje kan heel goed gebruikt worden bij de laatste groep catechisanten - Prijs f 4,75.

Deel 4, behandelt in 22 lessen het Avondmaalsformulier. Dit boekje is geschikt voor oudere catechisanten en tevens voor groeps gesprekken of in een kring van jonge belijdende leden - Prijs f 6,25.

Deel 5 (een levenslidmaat), is een handleiding voor hen die zich voorbereiden op het doen van Openbare Belijdenis - Prijs f 7,35.

In bewerking deel 6: Dit deel behandelt het huwelijksformulier in 19 uitgebreide lessen.

ONS GELOOF door ds. J. H. Velema

Dit deeltje behandelt in 20 lessen de Algemene Geloofsbelijdenis. Geschikt voor kleine catechisaties of op catechisaties voor hen die van 'buiten' komen - Prijs f 5,25.

WEGWIJS door ds. J. van Amstel

Een lesboekje voor de jongste groep, bedoeld als voorbereiding op de boekjes Bijbel en Belijdenis van ds. J. H. Velema. In dit boekje gaat de schrijver op eenvoudige wijze in 20 lessen de bijbel door en eveneens in 20 lessen de kerkgeschiedenis, waarbij ook de leer van de kerk ter sprake komt. Wegwijs wordt besloten met een derde deel, dat in alfabetische volgorde begrippen en woorden uit het leven van de kerk openlegt voor de catechisanten - Prijs f 4,50.

De prijzen zijn exclusief verzendkosten. De boekjes kunt u bestellen bij:

DRUKKERIJ NAARDEN

Postbus 5109 - 1410 AC NAARDEN - Tel. 02159 - 4 52 08

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven brochures bestellen.

Alle prijzen zijn exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

Gaarna ontvang ik:

..... ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50

..... ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:

Van „Jona” en Drs. H. de Jong is nog een beperkt aantal aanwezig.